

HORACIJE : PISMA

Prevod i komentar Radmile Šalabalić,
Beograd 1972. Izd. Srpska književna
zadruga. (Str. LXXIV+212)

Možemo pohvaliti Srpsku književnu zadrugu što nas od vremena do vremena obdaruje kojim prijevodom grčkih ili rimskih klasika. Tako je i prošle godine izdala Horacijevu "Epistulae".

Prije nego se osvrnemo na sam prijevod, treba da posebno upozorimo na opširan predgovor prof. Mirona Flašara: "O Horacijevim pesničkim pismima" (str. VII-LXXIV). Taj se predgovor, međutim, ne iscrpljuje samo gornjom temom, nego, služeći se brojnim autobiografskim momentima Horacijeva cjelokupnoga opusa, pisac nastoji kritički prikazati pjesnikov život, rad, stavove.

Smatram da je bitna misao koja se provlači cijelim tim predgovorom sadržana u ovome:

"... Svetlost je usmerena na umetničku funkciju koju autobiografska sećanja imaju u Horacijevim pesmama, naporedo i u sklopu sa ostalim elementima njihovog izraza i iskaza... U senci ostaje dobrim delom vanknjiževno, a objektivno najčešće i nerešivo, pitanje o tačnom odnosu tih autobiografskih stihova prema istorijskoj realnosti Horacijevog, nama tako malo poznatog života." (str. XII/XIV).

Prijevodu je R. Šalabalić dodala najprije, pod naslovom "Od prevodioca" pregledne podatke Horacijevu biografije i bibliografije i istaknula njegovo mjesto u antičkoj, rimskoj i evropskoj književnosti, s nekim možda malo smionim tvrdnjama. Slijedi "Jedna antička biografija Horacijeva", prijevod sačuvanoga fragmenta Svetonijeve Vite našega pjesnika.

Zatim je tu Komentar i Beleške za koje R. Šalabalić sama kaže (str. 101):

"Razumevanje ovih Horacijevih Pisama treba da olakša i priloženi komentar. Svakom pismu dodata je posebna uvodna napomena o sadržaju i tendencijama pisma i o ličnosti kojoj je pismo upućeno ili posvećeno."

Na kraju je prijevod Filodemova spisa "Περὶ Πολιτικῆς" (R. Šalabalić: "O pesmi"), jer je Chr. Jensen* iznio mišljenje da Horacije u "Epistulama" mnogo duguje tome grčkom epikurejskome filozofu, suvremeniku Ciceronovu.

Svi ti dodaci obuhvaćaju preko sto strana.

Djelo je prevedeno u heksametrima, kako je pisan i original. Broj stihova u prijevodu odgovara broju stihova u originalu, iako se na više mjesta ne poklapaju pojedini stihovi.

* Philodemos, Über die Gedichte, fünftes Buch, Berlin, Weidemann 1923.

Tko poznaje Horacija, zna da se ne prevodi lako; to više treba pohvaliti ovaj prijevod jer se čita glatko i vrlo je pristupačan i razumljiv, što nije uvijek svojstvo naših pjesničkih prijevoda, koji nerijetko zahtijevaju veći napor čitaoca da bi ih shvatio.

Treba istaknuti da se prevodilac trudio da što bolje prenese karakteristike izvornika u naš jezik, pa možemo reći da je dobrim dijelom u tome i uspio.

I najbolji prijevodi, međutim, imaju nekih propusta i netočnosti, pa bih htjela upozoriti na neke ovoga prijevoda.

Antički običaj da pjesnik djelo posvećuje prijatelju, zaštitniku ili kojoj uglednoj ličnosti prihvaća i Horacije, pogotovo kad se radi o "pismima" koja već kao takva zahtijevaju adresata. Dvije Horacijeve knjige sadrže ukupno 23 epistule. U svakoj se naslovnik navodi u jednome od prvih stihova. U prijevodu su u 11 epistula ta imena izostala. Svakoj je epistuli, doduše, u posebnom naslovu dodan adresat, ali to ne opravdava izostavljanje njihovih imena u tekstu kako ih je Horacije naveo. Tako se npr. ne spominje August (Caesar) u 11 1 (4), a u 11 19 (1) stoji bezimeno "moj učeni družo" gdje je u originalu "Maecenas docte" (učeni Meceno ili Mecenate).

Epistule su, kako je poznato, djelo zreloga i iskusnog pjesnika, pa mu je, kako odgovara takvu, stil mirniji i ozbiljniji, mada Horacije nije ni tu zatajio svoga smisla za vedrinu i šalu, koji se, neobuzdanije, pokazao u njegovim mladenačkim "Satirama". Katkada se pri čitanju ovoga prijevoda dobiva, u usporedbi s originalom, dojam pretjerane intimnosti. Radi potrebe stiha, kategoričku i jednostavno jasnu tvrdnju, koja bi mogla biti gotovo opća misao, suvišnim umetkom pretvara u neku nemarnu izreku, pa joj dapače slabi i iskrivljuje smisao:

Virtus est vitium fugere... (11,41), u prijevodu glasi:

Vrlina je već i kad porok izbegavaš...

Horacijevoj gotovo na pijedestal podignutoj vrlini ostaje od njezina svojstva vrlo malo baš dodatkom onoga "već i". Smije li, radi metra, Horacije "libertino patre natus" postati "unuk oslobođenika" (11 20, 20)?!

Ponegdje se u prijevodu gubi slika i jednostavnost izraza (mensor civilibus undis = čas sam ti građanin sav, u aktivnosti ogrezo gradske - 11,16), pa suvišna konkretizacija (ad summam = Stoa je dakle u pravu - 11,106; vel quia cuncta putas una virtute minora = ili što uvidjaš i ti, ko stoičar, da je vrlina/ iznad svega - 11 2, 11); neadekvatan je izraz "blesav" za Horacijev "rusticus" - 11 2, 42; taj je stih možda trebalo komentirati!!

Simpatičan može izgledati prijevod "Vic je u tome" za originalni "Hinc illae lacrimae" (11 19,41) gdje pjesnik citira bezbroj puta upotrijebljenu uzrečicu iz Terencijeve *Andranka* (126). Ali možda bi bolje bilo: "Odatle vjetar puše" i sl.

Što će čitatelj prijevoda razumjeti kad pročita: "Priča u kojoj je strast prema Jeleni gurnula Grčku u taj beskrajni rat protiv varvara" (11 26)? Hoće li razumjeti da se Grčka uplela u rat zbog Parisove "strasti prema Jeleni"?

Stihovi 42/3 kao slika završavaju epistolu 11 4. U prijevodu je dano samo pola te slike (42): osedlan vol i zapluzen konj, a drugi je dio (43) upotrebom 2. lica mjesto originalnoga 3. lica izgubio vezu s prethodnim sadržajem.

U II 1, 250 i d. Horacije pjeva:

" nec sermones ego mallem
repentis per humum quam res componere gestas
si quantum cuperem possem quoque

Njegova je misao u litoti: Radije bih ja pjevao herojske pjesme nego satire, kad bih za to imao sposobnosti, a prevodilac kaže: "... Pa ni ja te satire svoje ne marim - puze po zemlji: za herojske pesme sam stvoren", što je u očitoj suprotnosti sa stihom 257 d: "Kad bih i mogao ono što želim".

Moramo ukazati na jednu zabludu prevodioca: ne razlikuje gradić Tibur od rijeke Tibera (kod nje oboje Tibar). Horacije spominje (II 2,3) roba rođena u Tiburu ili u Gabijima, a ona kaže "odnekud s Tibra ili možda iz Gabija", pa II 7, 45 "vacuom Tibur" (miran Tibur) prevodi sa "mirna obala Tibra", vrlo dobro rješenje, kad bi Tibur bio rijeka! (Tu se spominje i "dražesni Tarent" za "miroljubivi - imbelle Tarentum".) U I 8,12 kaže pjesnik: Kad sam u Rimu, čeznem za Tiburom, u Tiburu za Rimom, u našem prijevodu: "Tibar me mami u Rimu, maštam o Rimu na Tibru," očito mišljeno na rijeku. - O Tiburu, uostalom, govori u Predgovoru i M. Flašar, (str. XVIII/XIX)

Na str. 101. uz ostalo, R. Šalabalić kaže: "... napor da dočaram Horacijevu virtuoznost: ... da okovan metričkim zakonima heksametra, ... ipak sačuva prirodan tok rečenice... Nastojala sam ... da njegove mestimično stvarno poetske uzlete uklopim u ostali ton prirodnoga časkanja sa zamišljenim sagovornikom, ..." Da li je u tome baš uvijek uspjela, neka nam kaže slijedeći primjer.

Početak Epistule I 4, posvećene pjesniku Tibulu, glasi:

Albi, nostrorum sermonum candidae iudex, - u prijevodu:

Sudijo blagi "Razgovora" mojih, moj Albi je dragi,

Horacije je vjerojatno imao razloga da ovu kratku epistulu (16 stihova) tako započne. Vokativ "Albi", na početku prvog stiha, djeluje svakako svečanije nego neadekvatni "sudijo blagi", uz nezgrapno ponavljanje "moj, mojih" s dodatkom "dragi", pri čemu i rima "blagi-dragi" povećava kakofoniju. Ako se međutim obazremo na kompoziciju pjesme, čini se da ova epistula nije slučajno upućena "Albiju", s tim njegovim imenom (albus = bijel), pa s atributom "candidae" (sjajan), čime je početak stavljen u uspjele kontrast sa završetkom (15/6):

Me pinguem et nitidum bene curata cute vises,
cum ridere voles, Epicuri de grege porcum.

Kao i inače, i u Epistulama pjesnik je pomalo filozof, a posebno književni estetičar i mada se ne služi stihom i poezijom, nastoji unijeti neki red u izlaganje misli a da pri tom ipak ne zamara čitaoca suvišnom stručnošću.

U I 1,18 predložila bih za "Aristippi praecepta", kako kaže u svom prijevodu J. Zgorelec*, "škola", radije nego "sistem" (kod R. Šalabalić), jer se "ško-

* Kvint Horacije Flak: Satire i Epistule, Zagreb, Matica hrvatska, 1958. Ne može se zaključiti da li se R. Šalabalić poslužila ovim prijevodom i da li ga poznaje.

la" bolje uklapa u naš leksik nego "sistem", koji pjesničkom djelu daje suvišnu težinu, slično i I 1,40 za "cultura", bolje "odgoj" nego "kultura", pa I 6,33 "negotia perdas" - "da špekuliraš". U I 1,45 dolazi riječ "profit" koje nema u originalu, a isto tako u I 8,10 "nervira". Svi ti izrazi iz prijevoda previše se osjećaju kod nas kao posudjenice da bi mogli sugerirati čitaocu ono što je Horacije izrazio domaćom latinskom riječi.

Na četiri mjesta (I 2,41; I 6,29; I 16, 17 i II 2,213) pojavljuje se filozofsko načelo "recte vivere", koje R. Šalabalić svaki put prevodi drukčije, a ni jednom "živjeti ispravno", što je osnovno značenje ove fraze.

Unatoč gornjim napomenama, ovaj prijevod, naročito zahvaljujući njegovim brižno izradjenim dodacima, predstavlja vrijedan prilog našem prevodilačkom blagu i nadamo se da ćemo od istoga autora uskoro dobiti i koji novi.

Marija Hosu